

Mateusz Hachlica

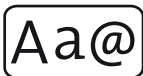
Gdańskie transpozycje

Autobiografia. Literatura. Kultura. Media nr 2 (5), 147-156

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

AUTOBIOGRAFIA nr 2 (5) 2015 s. 147–156

ISSN 2353-8694

DOI: 10.18276/au.2015.2.5-12

ROZBIORY

MATEUSZ HACHLICA*

Uniwersytet Szczeciński

Gdańskie transpozycje

Streszczenie

Współcześnie w naukach humanistycznych panuje tendencja do pisania biografii nie sławnych osób, ale miast, rozumianych jako miejsca nieustannie ewoluujące i przeobrażające się. Stworzone są one z różnych elementów, dziedzin i zjawisk, jak choćby architektura, gospodarka, kultura czy literatura. Przykładem pracy holistycznie omawiającej dzieje wybranej miejscowości jest książka Petera Olivera Loewa. Ten niemiecki autor postanowił napisać biografię Gdańska, negując nacechowane politycznie przeświadczenia o tematyce przynależności tego miasta do jakiegokolwiek organizmu państwowego. Próbowało ono bowiem zawsze zachować swoją tożsamość mimo rozlicznych przeobrażeń oraz zawsze funkcjonować jako samodzielny kraj, przypominający hanzeatyckie *polis*.

Słowa kluczowe

biografia, Gdańsk, gospodarka, przeobrażenia, tożsamość

Biografia pojmowana bywa jako utwór o charakterze dokumentalnym na temat wybitnej postaci – aktora, polityka, piosenkarza, sportowca czy władcy. Jednakże coraz częściej to określenie jest stosowane w stosunku do holistycznych opracowań dziejów miast, a więc zamieszkiwanych przez ludzi przestrzeni, na których występują infrastruktura i zabudowa wszelkiego rodzaju, chociażby mieszkaniowa czy usługowa (hotele, sklepy, szpitale). W konsekwencji

* Kontakt z autorem: mateusz.hachlica@o2.pl

następuje poszerzenie znaczenia tej kategorii, wspomnianej w podtytule książki Petera Olivera Loewa¹, a być może nawet stopniowa jej transfiguracja.

Zamysł stworzenia biografii miasta współcześnie, gdy w naukach humanistycznych da się zaobserwować zwrot przestrzenny, nie należy do nowatorskich, o czym może świadczyć liczba wydanych w ostatnich pięciu latach książek dotyczących historii popularnych oraz znanych, nie tylko pod względem turystycznym, miejscowości. Egzemplifikację stanowią następujące prace: *Londyn. Biografia* Petera Ackroyda, który niedawno napisał biografię Wenecji, *Rzym* Roberta Hughesa, *Zapomniana stolica Bizancjum. Historia Mistry i Peloponezu* Stevena Runci-mana, a także *Amsterdam. Historia najbardziej liberalnego miasta na świecie* Russella Shorto. Wymienić należy również dwóch polskich badaczy – Mieczysława Wallisa, autora pracy zatytułowanej *Malarze i miasta. Studia i szkice*, oraz Marcina Pawlaka, który w książce *Rzym-ski Peloponez. Greckie elity polityczne wobec cesarstwa* uwidoczniał przeobrażenia polityczne i społeczne, jakie dokonały się w miejscowościach położonych na Półwyspie Peloponeskim po zajęciu go przez Imperium Rzymskie. Tendencja afirmacji terytoriów zurbanizowanych – przy jednoczesnej kontestacji dziejów jednostek – jest konsekwencją podejmowanej w nauce problematyki oddziaływania przestrzeni na ludzi i społeczeństwa. Miasto, przez autorów wspomnianych prac, pojmowane bywa w kategoriach holistycznych jako żywy organizm, wciąż ewoluujący oraz będący tłem wielu przemian i wydarzeń historycznych. Ponadto jest ono narzędziem dokonującym konsolidacji heterogenicznych perspektyw, reprezentacji oraz zjawisk: architektury, geografii, literatury, sztuki, tradycji i innych, przybliżając badania z zakresu biografii miejscowości do geokrytyki w ujęciu Bertranda Westphala².

Ujawnienie panującej w biografistyce tendencji nie jest jednoznaczne z negacją książki Loewa, lecz służyło klasyfikacji i umieszczeniu jej w odpowiednim kontekście genologicznym. Autor dziejów Gdańska wybór miasta motywował nadzwyczajnością, która wynikała zarówno z otaczającego krajobrazu, jak i z jego niewątpliwego wpływu na historię³. W swojej pracy ukazał zmagania osady położonej u ujścia Motławy o tożsamość, mimo usytuowania między Niemcami a państwem polskim i nieustannej obecności ich sprzecznych interesów. Należy wspomnieć, że urodzony we Frankfurcie nad Menem Loew w swoich badaniach zajmuje się głównie dziejami Gdańska. Jest on autorem innych książek dotyczących tego miasta: *Gdańsk literacki (1793–1945)*, a także *Gdańsk. Między mitami*, natomiast w Poczdamie w 2009 roku

¹ Peter Oliver Loew, *Gdańsk. Biografia miasta*, przeł. Justyna Górny, Instytut Kultury Miejskiej, Gdańsk 2013.

² Elżbieta Rybicka, *Geopoetyka. Przestrzeń i miejsce we współczesnych teoriach i praktykach literackich*, Universitas, Kraków 2014, s. 70.

³ Peter Oliver Loew, *Gdańsk...*, s. 298.

o wielu różnych postaciach, jak na przykład Daniel Chodowiecki, Jan Heweliusz, Johanna Schopenhauer czy Leopold von Winter, nadburmistrz miasta.

Książka Loewa składa się z jedenastu rozdziałów, przy czym pierwszy traktować trzeba jako wstęp, w którym autor niespodziewanie zrezygnował z umiejscowienia swojej publikacji w obrębie literatury przedmiotu, natomiast ostatnia część stanowi zakończenie, gdzie znajduje się wyjaśnienie powodów wyboru Gdańska jako obszaru badań i refleksji. Pozostałe posiadają w tytule odniesienia do barw, poczynając od złotego koloru bursztynu. W drugim rozdziale poruszona została kwestia pochodzenia nazwy miasta, a trzeci dotyczy stanu archeologicznych dociekań na temat wczesnośredniowiecznego osadnictwa u ujścia Motławy. W następnym autor opisał gospodarkę i ustrój Gdańska, gdy miasto znajdowało się pod panowaniem zakonu krzyżackiego. W tym czasie w mieście nastąpił intensywny rozwój browarnictwa i szkutnictwa, a także powstało w nim wiele budowli sakralnych, jak choćby kościoły Mariacki i św. Jana, ponadto wybudowano ratusz:

W 1379 roku rozpoczęto w zachodniej części Długiego Targu budowę dużego ratusza, wykorzystując do tego już istniejący, niewielki budynek. Mistrz Heinrich Ungeradin, nadzorujący prace, dodał budowli przypominającej flamandzkie wzorce również wieżę. W ratuszu mieściła się między innymi miejska waga, sale rajców i ławników, pomieszczenia przeznaczone na kramy, kaplica i sala archiwum, zwana Małym Krzysztofem, ozdobiona gotyckimi malowidłami, które odsłonięto po drugiej wojnie światowej⁷.

W rozdziale piątym Loew przedstawił przypadający na XVI i XVII wiek okres rozkwitu tytułowej miejscowości, poczynając od wzmocnienia jej niezależności, zwiększenia wpływów z handlu i napiętych relacji z Polską, aż do obyczajów, czego egzemplifikacją były regulacje zmierzające do niwelacji różnic klasowych, związanych choćby z ubiorem, szerokością domów czy zaręczynami⁸. Kolejna część tej książki dotyczy powolnego upadku świetności Gdańska, biorącego udział w XVIII stuleciu w licznych wojnach. W tamtych czasach podniósł się jedynie poziom nauki, a miasto zamieszkiwali jej znani przedstawiciele – Johann Reinhold Forster, Jan Heweliusz, Joachim Pastorius. W rozdziale siódmym omówione zostały dzieje metropolii w latach 1793–1918, gdy należała ona do państwa pruskiego. Był to okres jej modernizacji, a jednocześnie ubóstwa mieszkańców:

⁷ Tamże, s. 54.

⁸ Tamże, s. 89.

Gdańskie ulice, wybrukowane jedynie po części i dopiero od 1854 roku oświetlone latarniami gazowymi, tętniły życiem i hałasem, jeszcze zanim pojawił się ruch zmotoryzowany: słychać było żebraków, kataryniarzy, muzykantów; mężczyźni i kobiety oferowali swoje towary i usługi, śpiewając albo wykrzykując, zwłaszcza na Targu Rybnym. W dzielnicach portowych ton nadawali marynarze – i ci wszyscy, którzy chcieli wyciągnąć im pieniądze z kieszeni⁹.

Historię Wolnego Miasta Gdańska podczas wojen światowych i w okresie między nimi ukazuje ósmy rozdział. Ważny dla autora był aspekt polityczny: mimo że reprezentować je miała Polska, faktyczną władzę sprawowali Niemcy. W latach 1919–1923 najwięcej przedstawiciele w Volkstagu, czyli w parlamencie wspomnianego miasta-państwa, posiadała Niemiecka Narodowa Partia Ludowa (DNVP), od kolejnych wyborów do 1933 roku rządy sprawowała Socjaldemokratyczna Partia Niemiec (SPD), a następnie Narodowosocjalistyczna Niemiecka Partia Robotnicza (NSDAP)¹⁰. Podczas II wojny światowej Gdańsk stanowił ważny ośrodek nazistowskiej polityki – w nim germanizowano Polaków, natomiast w pobliżu Sztutowa powstał obóz pracy:

Jego budowę SS rozpoczęła 2 września 1939 roku, a pierwszymi więźniami byli przede wszystkim polscy inteligenci z Gdańska i terenów nowo utworzonego Reichsgau. W lutym 1942 roku obóz został włączony do systemu obozów koncentracyjnych SS; od 1944 roku uczestniczył w realizacji planu „ostatecznego rozwiązania” kwestii żydowskiej (*Endlösung*). W trakcie trwania wojny przez Stutthof przeszło 110 tysięcy osób, 65 tysięcy poniosło śmierć, z czego 18 tysięcy zmarło podczas marszu śmierci w wyniku ewakuacji obozu zimą 1945 roku. Z więzionych tu 52 tysięcy Żydów zamordowano 35 tysięcy¹¹.

W dziewiątej części czytelnik może się zapoznać z kolejnym etapem dziejów miasta wyznaczonym przez polskie władze komunistyczne: wypędzona została ludność niemiecka, a zadaniem wszelkich badań, zarówno archeologicznych, jak i historycznych, było udowodnianie odwiecznej „polskości” Gdańska. W dziesiątym rozdziale Loew zaakcentował jego istotną rolę w historii świata – strajki w sierpniu 1980 roku i powstanie „Solidarności” przyczyniły się do przemian systemowych w Polskiej Republice Ludowej, a następnie do upadku komunizmu w krajach Europy Środkowo-Wschodniej. Autor słusznie zauważył, że znaczenie Gdańska

⁹ Tamże, s. 171–172.

¹⁰ Tamże, s. 190.

¹¹ Tamże, s. 224.

zmniejszyło się po tych wydarzeniach, a w końcowych partiach książki opisał jego funkcjonowanie w czasach współczesnych, wspominając na przykład o Mistrzostwach Europy w Piłce Nożnej w 2012 roku i planach zagospodarowania terenów postoczniovych.

Zanim nastąpi ocena pracy *Gdańsk. Biografia miasta*, należy pobieżnie ustosunkować się do stanu badań dotyczących problematyki podjętej przez Loewa, który nie traktuje tytułowej miejscowości w kategoriach żywego i myślącego organizmu. Żywot Gdańska jest jedynie określeniem syntezy jego dziejów, co niewątpliwie stanowi sugestię dla osób poszukujących bibliografii dotyczącej tego miasta. Syntetyczne ujęcie historii i innych aspektów aglomeracji położonej u ujścia Motławy znajduje się przykładowo w pięciotomowej *Historii Gdańska*, wydanej pod redakcją Edmunda Cieślaka, gdzie prócz polityki za istotne uznano zagadnienia gospodarcze i handlowe. W powstałym na początku XX wieku eseju historycznym *Gdańsk a Polska*, Szymon Askenazy podjął próbę udowodnienia przynależności pomorskiego miasta do Rzeczypospolitej. Odmienne stanowisko zaprezentował natomiast Erich Keyser w *Danzigs Geschichte*. Współcześnie ważną pozycję dla badaczy Gdańska stanowią wydane w latach 1913–1918 tomy *Geschichteder Stadt Danzig* Paula Simsona, natomiast monografia *Gdańsk. Przeszość i terażniejszość* ponoć dążyła do opisania dziejów miasta w sposób arbitralny, bez akcentowania polskich praw do niego, jednak w ostatnim rozdziale redaktor wydawniczy emocjonalnie stwierdził:

Ja kocham Gdańsk i w moich bezustannych wędrówkach po wszystkich ulicach Gdańska i jego zaułkach wyczytywałem bezustannie na bezlicznych szyldach kupieckich i sklepiarskich polskie nazwiska, w potworny sposób zniekształcone i wykoszlawione, ale tak na wskroś polskie, że obliczyłem ilość skradzionych nam i zgwałconych dusz polskich co najmniej na 30% ogólnej ludności Gdańska.

I w tym kierunku powinna Polska wszystkie swe siły wyczerpać i odzyskać z powrotem pogwałcone, groźbą materialnego pograżenia z równowagi najświętszego nakazu, jakim jest poczucie narodowości, wytrącone dusze polskie¹².

Ważnymi źródłami wiedzy na temat Gdańska są prace dotyczące poszczególnych epok, które w sposób przekrojowy ukazują jego tożsamość. Zagadnienia omówione w nich obejmują – prócz głównego kontekstu historycznego – przyczyny oraz skutki wydarzeń kształtujących biografię tej miejscowości, jak również jej mieszkańców. Wymienić należy następujące dzieła naukowe: *Dylematy. Kultura na Wybrzeżu 1945–1980* Bogdana Czyżaka, *Ludzie*

¹² *Gdańsk. Przeszość i terażniejszość*, red. Stanisław Kutrzeba, Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, Lwów 1928, s. 478.

dziewiętnastowiecznego Gdańska Mirosława Glińskiego, *Rzeź i zniszczenie Gdańska przez Krzyżaków w 1308 roku*, napisaną i wydaną w 2006 roku przez Błażeja Śliwińskiego. Loew w bibliografii wymienił też strony internetowe, zawierające przykładowo historyczne fotografie miasta położonego u ujścia Motławy czy będące forami dyskusyjnymi, polskojęzycznymi i niemieckojęzycznymi. Wspomnieć trzeba o Gedanopedii, która jest dostępną bezpłatnie w przestrzeni sieciowej encyklopedią Gdańska. Wśród jej haseł odnaleźć można biogramy wielu osób z nim związanych, na przykład trąbomistrza Johana Hägerströma, a ponadto odniesienia do miejsc, wszelkich instytucji, przedmiotów – choćby Medalu Księcia Mściwoja II – zdarzeń i przedsięwzięć.

Mankamentem dzieła Loewa jest umieszczenie przypisów na końcu książki, co znacząco utrudnia czytelnikowi lekturę tekstu, lecz jest to sugestia skierowana do wydawcy. Autor biografii Gdańska natomiast w niepełny sposób rozwinął kwestie literatury powstałej w tym mieście i dotyczącej jego – mimo iż nigdy nie było ono znaczącym pod tym względem ośrodkiem – piśmiennictwa. W obecnie obowiązującym zwrocie topograficznym przestrzeń wyobrażona stanowi istotny element opisu danego terytorium, co zostało jednak zauważone już w latach siedemdziesiątych oraz osiemdziesiątych XX stulecia, przykładowo przez Edwarda W. Saida, autora *Orientalizmu*, a także Yi-Fu Tuana w *Przestrzeni i miejscu*, gdzie autor stwierdził istnienie przestrzeni wyobrażonej i uwypatnił jej istotne funkcje¹³. Pierwszy wspomniany uczony omówił kwestie dotyczące geografii kreacyjnej, którą należy odnosić do postrzegania odległych terytoriów przez dane społeczeństwo, a nie odrębną jednostkę. Zwrócił on uwagę na rolę literackich opisów oraz stereotypów w procesie percepcji obszarów nieeuropejskich¹⁴.

Loew uwypatnił jedynie rolę Güntera Grassa oraz jego powieści, Stefan Chwin czy Paweł Huelle zostali jedynie wspomniani, choć przyczynili się oni do ujawnienia niemieckiego dziedzictwa miejscowości leżącej nad Motławą. Świadectwem tego były zwłaszcza przedmioty, zarówno w powieści *Castorp*, jak i w *Hanemannie*, gdzie łyżki, pościel i obrusy stanowiły dowód odmiennej dla potomnych oraz przebrzmiałej przeszłości miasta położonego u ujścia Motławy. Wszelkie te rzeczy i tworzywa to pozostałości dawnych jego mieszkańców, którzy przeminęli i zostali zapomniani. Momentami Gdańsk stawał się w obu powieściach głównym bohaterem, niczym dziewiętnastowieczny Petersburg w *Zbrodni i karze* Fiodora Dostojewskiego, będąc jednocześnie tłem przeżyć postaci. Czytelnik książki Chwina zaobserwować może transpozycje Gdańska, świadczą o tym zwłaszcza zmiany nazw ulic po II wojnie światowej. Loew

¹³ Yi-Fu Tuan, *Przestrzeń i miejsce*, przeł. Agnieszka Morawińska, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1987, s. 114.

¹⁴ Edward W. Said, *Orientalizm*, przeł. Monika Wyrwas-Wiśniewska, Zysk i S-ka, Poznań 2005, s. 99.

w biografii polskiej miejscowości podkreślił istotną funkcję, jaką dla jej mieszkańców pełni obecnie przemilczane przez władze komunistyczne dziedzictwo, przekonując:

Istnienie wielu internetowych forów dyskusyjnych jest świadectwem postnarodowego podejścia do wielości narracji związanych z miastem, ich użytkownicy zamieszczają zeskanowane pocztówki z okresu wilhelmińskiego, zdjęcia najnowszych znalezisk w postaci niemieckich napisów, informacje o życiu codziennym powojennego Gdańska – różnorodny kalejdoskop pokazujący, jak ciekawe jest miasto, przynajmniej jeśli chodzi o jego historię¹⁵.

Wydaje się, że w *Gdańsku. Biografii miasta* literackie wizje rozpoczynające każdą część pracy mogłyby być zastąpione przez wstępy, w których uczony niemiecki wyjaśniłby wybór koloru znajdującego się w tytule danego rozdziału, jak również przedstawił jego główne cele i założenia. Barwy symbolizują heterogeniczność krajobrazu i historii miasta, którego tożsamość uwarunkowana była sytuacją polityczną, dlatego autor umiejętnie zidentyfikował starożytność z bursztynem, a ubożenie Gdańska z szarzeniem. W epilogu natomiast zabrakło wyjaśnienia prywatnych motywów wyboru tej miejscowości na przedmiot własnej pracy.

Marginalne uchybienia, obecne w każdej pracy naukowej, nie stanowią przeszkody w uznaniu biografii Gdańska za interesującą oraz ważną pracę. W książce Loewa czytelnik nie odnajdzie – jak w innych opracowaniach historii Gdańska – tendencyjnych roszczeń polskich lub niemieckich ani uwypuklania elementów oraz wydarzeń świadczących o jego przynależności do jednego z tych krajów. Miasto to było modelowym przykładem hanzeatyckiego *polis* – konsekwentnie akcentowało swą autonomię, jak również samodzielnie podejmowało decyzje polityczne, uwzględniając przy tym jedynie własne interesy. Autor ponadto uwidoczniał wszelkie pretensje odnoszące się do partycypacji narodowej Gdańska w celu przeanalizowania ich treści, wynikały one bowiem z niezrozumienia przez polityków i władców struktury państwowej i jego dążeń. Praca Loewa przeznaczona jest nie tylko dla historyków czy osób poszukujących kompleksowego opracowania dziejów aktualnie polskiej miejscowości, lecz także dla dawnych jej mieszkańców oraz ich rodzin, wypędzonych po zakończeniu II wojny światowej do Niemiec. Podczas lektury dzieła *Gdańsk. Biografia miasta* nie będą musieli obawiać się o polityczne nacechowanie opisanych zdarzeń i podanych faktów, również nie pominą fragmentów wypełnionych roszczeniami i polsko-niemieckimi oskarżeniami, ponieważ takich w tej książce nie ma. Odnaleźć natomiast można w niej liczne ilustracje oraz

¹⁵ Peter Oliver Loew, *Gdańsk...*, s. 280.

fragmenty utworów literackich, jak i krytyczne odniesienie autora do wypaczonych interpretacji dziejów pomorskiego miasta, na przykład nie przedstawiając Napoleona Bonaparte jako jego wyzwoliciela:

Nie można jednak powiedzieć, żeby miasto ogarnął jednomyślny entuzjazm z powodu odzyskanej swobody. Wprawdzie największe rody patrycjuszowskie zaczęły się na powrót postrzegać jako włodarze Gdańska i marzyły o dawnym bogactwie, pojawiły się także przejawy radości z nastania „długo wytęsknionej wolności”, jednak duża część mieszkańców pozostała sceptyczna. Już wkrótce okazało się, że ich wątpliwości były uzasadnione, ponieważ bardzo szybko stało się jasne, że tworząc Wolne Miasto, cesarz miał na względzie tylko i wyłącznie własną korzyść¹⁶.

Peter Oliver Loew w swej biografii Gdańska unaoczniał heterogeniczność tożsamości Gdańska, miasta podlegającego zmianom, które uwarunkowane były aktualną w danym momencie sytuacją polityczną. Historia nie jest zbiorem jednoznacznych epizodów i wyborów, składają się bowiem na nią legendy, mity, niedopowiedzenia oraz refleksje. Sprawiają one, że dane wydarzenia mogą być nieustannie interpretowane, a zamieszczone w podręcznikach szkolnych treści zanegowane i zdezaktualizowane. Niemiecki autor i uczony, posługując się taką metodą oglądu historii, stworzył interesujące dzieło, będące przewodnikiem i po dawnym, i nowożytnym Gdańsku: elementy z przeszłości współlistnieją w tej książce z opisami teraźniejszości, co uświadamia, w jaki sposób przez wieki formowało się miasto. Czytelnik po przeczytaniu tej książki, momentami przypominającej bardziej powieść aniżeli pracę naukową, będzie pragnął odwiedzić to miasto, aby indywidualnie zacząć odkrywać przestrzeń, gdzie świadectwa przeszłości i tradycji coraz bardziej uwidaczniają się na tle nowoczesności.

Bibliografia

Gdańsk. Przeszłość i teraźniejszość, red. Stanisław Kutrzeba, Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, Lwów 1928.

Loew Peter Oliver, *Gdańsk. Biografia miasta*, przeł. Justyna Górny, Instytut Kultury Miejskiej, Gdańsk 2013.

Rybicka Elżbieta, *Geopoetyka. Przestrzeń i miejsce we współczesnych teoriach i praktykach literackich*, Universitas, Kraków 2014.

¹⁶ Tamże, s. 150–151.

Said Edward W., *Orientalizm*, przeł. Monika Wyrwas-Wiśniewska, Zysk i S-ka, Poznań 2005.

Tuan Yi-Fu, *Przestrzeń i miejsce*, przeł. Agnieszka Morawińska, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1987.

Gdańsk transpositions

Summary

Nowadays, in humanities there is a strong tendency to create specific biographies. Mentioned opuses are not focused on well-known people but on famous cities, which are considered as still developing and changing places. Cities consist of different elements and phenomena like architecture, culture, economy and literature. This new way of creating biographies was shown by a German author Peter Oliver Loew. In his book, Loew presented Gdańsk as a strong and free city, which did not lose its identity and functioned like a Hanseatic polis.

Keywords

biography, Gdańsk, economy, identity, transformation

PROSIMY O CYTOWANIE TEGO ARTYKUŁU JAKO:

Mateusz Hachlica, *Gdańskie transpozycje*, „Autobiografia. Literatura. Kultura. Media” 2015, nr 2 (5), s. 147–156